

10. Patton, M. (2015). The Sociological Roots of Utilization–Focused Evaluation. *The American Sociologist*.

11. Dillingham, A. (1985). The influence of risk variable definition on value-of-life estimates. *Economic Inquiry*, 23(2), pp. 277–294.

I.B. КОВАЛЬЧУК,

к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій

Аналіз розвитку економіки України

У статті проаналізовано тенденції розвитку національної економіки, досліджено структуру, виявлено проблеми та особливості формування ВВП України, зроблені висновки щодо перспектив економічного розвитку.

Ключові слова: розвиток, аналіз, валовий внутрішній продукт, структура, економічне зростання.

I.B. КОВАЛЬЧУК,

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий

Анализ развития экономики Украины

В статье проанализированы тенденции развития национальной экономики, исследована структура, выявлены проблемы и особенности формирования ВВП Украины, сделаны выводы относительно перспектив экономического развития.

Ключевые слова: развитие, анализ, валовой внутренний продукт, структура, экономический рост.

I. KOVALCHUK,

Ph.D, assistant professor, National University of Food Technologies

Ukraine development economy analysis

The article investigates the tendencies of development of the national economy, to study the structure, identified the problems and peculiarities of Ukraine's GDP, conclusions are drawn regarding the prospects of economic development.

Keywords: development, analysis, gross domestic product, structure, economic growth.

Постановка проблеми. Формування обґрутованої державної економічної політики в умовах становлення національної економіки, її інтеграції у світовий економічний простір, прогнозування пріоритетних напрямків розвитку неможливе без грунтовного вивчення динаміки, пропорцій і структури економіки України, виявлення тенденцій і закономірностей її розвитку.

Протягом останніх десятиліть однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни є стимулювання економічного зростання, підтримка оптимальних його темпів. За роки незалежності економіка України так і не позбавилася глибоких структурних деформацій і значно відстae від розвинених країн світу за сукупною продуктивністю всіх факторів виробництва та, відповідно, рівнем добробуту населення. Більшість підприємств залишилися технологічно відсталими, енергоємними, із слабкою диверсифікацією продуктів і ринків, що зумовлює низьку адаптивність до змін. Відкрита економіка України є надзвичайно вразливою до коливань зовнішньої кон'юнктури і не справляється із поточними проблемами, а також не готова до нових викликів, включаючи кризову трансформацію фінансових ринків, кліматичні зміни, енергетичні та продовольчі кризи тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблема зростання була і залишається центральною проблемою світового економічного наукового аналізу, достатньо широко обговорюються в науковій літературі. У світовій економічній науці, а також у практиці розвинутих країн накопичений значний досвід з проблем економічного зростання. Економічна теорія за останні півтора десятиліття в значній мірі пройшла під знаком економічного зростання, викликала до життя численні дослідження, як теоретичні, так і імперичні, одночасно відбувалися суттєві зміни і в характеристиках економічного зростання, з'явилися нові явища і процеси.

Цим проблемам присвячено величезну кількість публікацій, численні праці всесвітньо відомих учених різних наукових шкіл і напрямів.

Найбільш значимі дослідження проблем економічного зростання країн були здійснені такими відомими економістами, як В. Естерлі, М. Дайламі, А. Дарешвар, Р. Лукас, Р. Нельсон, П. Ромер, Е. Феллпс та багатьма іншими. Проте ці роботи переважно спрямовані на дослідження розвинутих економік, тоді як специфічним проблемам країн із ринками, що формуються, присвячено недостатньо уваги.

Метою статті є аналіз розвитку національної економіки, дослідження динаміки та структури ВВП України, виявлення пропорцій і особливостей його формування, розробка рекомендацій щодо перспектив економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Економічне зростання є однією з головних макроекономічних цілей будь-якої країни, досягнення якої зумовлене необхідністю випереджаючого зростання ВВП порівняно зі зростанням чисельності населення для підвищення рівня життя в країні. Головною метою економічного зростання є збільшення обсягів економічних благ, що сприяє поліпшенню життя населення, створенню стабільної сприятливої соціально–політичної ситуації в країні, підвищенню її міжнародного авторитету.

Економічне зростання розглядається макроекономічною наукою як складова частина й одна з найважливіших характеристик економічного розвитку країни. Це поняття пов'язане з кількісною зміною обсягів виробництва і споживання ВВП. Проте питання, чи призводить зростання економіки країни до нової сходинки в її економічному і соціальному розвитку, якою ціною і за рахунок яких джерел досягається зростання, які чинники є визначальними на сучасному етапі, залишається на другому плані.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

У наукових працях, присвячених проблемам економічного зростання, переважно розвиваються ідеї, які систематизують світовий досвід економічного розвитку і дають змогу виділити принципово нові його типи та поглибити розуміння його природи. Проте і в цих працях, і в останніх дослідженнях МВФ, Світового банку наголошується на важливості і невирішеності проблем економічного зростання в країнах з ринками, що формуються, в умовах глобалізації. Бракує адекватної сучасним умовам системної методології, модельного та методичного інструментарію, щоб забезпечити прийняття обґрунтованих рішень урядами цих країн з ключових стратегічних питань.

Вирішення цих питань пов'язане з високим рівнем невизначеності та ризику – внаслідок того, що між регулюючими діями уряду та їх макроекономічними результатами лежать складні за своєю структурою трансмісійні процеси, які призводять економіку до нового стану. Уряди України, змінюючи один одного, звітуючи за результатами своєї діяльності, кожного разу апелюють до темпів зростання ВВП, не беручи до уваги відсутність структурних змін в економіці, що не призведе в подальшому до стрибка на нову сходинку і, як, наслідок, новий рівень розвитку національної економіки. Відбувається захоплення темпами зростання, структура економіки при цьому залишається без змін. Проведене дослідження розвитку економіки України в 2001–2014 роках вказує саме на такий характер економічних процесів.

Економіка України протягом досліджуваного періоду демонструвала на перший погляд достатньо високі темпи економічного зростання, що перемежовувалися спадами в періоди криз 2008–2009 та 2013–2014 років (табл. 1). Тенденція до зростання реального ВВП зародилася в Україні в 2000 році (індекс фізичного обсягу ВВП у 1999 році становив 99,8% до попереднього року, а в 2000 році – 105,9%). 2000 рік став нижньою точкою падіння української економіки.

Незважаючи на високу волатильність, економіка України в 2001–2007 роках характеризувалася позитивною динамікою, середньорічні темпи економічного зростання перевищували 7%, країна певний час належала до складу високо динамічних висхідних країн, і, хоча й помалу, проте ставала дедалі помітнішою в системі світової економіки [2].

Проте результати семи років зростання були знівелювані кризою 2008 року, за підсумками якого Україна мала приріст реального ВВП 2,2%, що зумовлено розгортанням кризових явищ у другому півріччі. Падіння реального ВВП на 15,1% в 2009 році відкинуло економіку України за кількісним виміром до рівня 2005 року (реальний ВВП у 2009 році лише на 1,04% перевищив показник 2005 року). Наступні два роки зростання, а за ними – два роки тупцювання на місці завершилися кризою 2013–2014 років. 2014 року реальний ВВП країни впав на 6,6%. У докризовому 2012 році реальний ВВП не відновився за чотири роки так званого економічного зростання і перед кризою 2013 року становив лише 93,3% від рівня 2008 року.

Криза 2008–2009 років відкинула українську економіку на кілька років назад, а кризові процеси 2013–2014 років дедалі більше погіршуватимуть позиції України у світовій економіці в середньостроковій перспективі. Слід визнати, що в посткризовий період 2010–2013 років, коли світовій економіці вдалося відновити відносно стійке зростання, а ви-

східні економіки навіть прискорили темпи економічного відновлення, українська економіка занурилася у довгострокову рецесію (бурхливі події 2014 року лише акцентували кризовий стан, упродовж 2012–2013 років темпи зростання вітчизняної економіки фактично були нульовими). Відтак, нишня динаміка української економіки дедалі більше відстae від світових тенденцій і того прискорення, яке демонструють успішні висхідні економіки [2].

Збільшившись за період 2000–2014 років у фактичних цінах майже у всім разів, реальний ВВП України зрос лише на 50% (табл. 1). І це протягом чотирнадцяти років, від нижньої точки падіння. За умов стабільного економічного зростання протягом досліджуваного періоду таке зростання означало б середній щорічний приріст близько 3%, що було б цілком пристойно, якщо б не зважати на низьку базу відліку.

Результати економічного зростання економіки України є зовсім невтішними у порівнянні з 1990 роком. Реальний ВВП у 2007 році досяг лише 62,7% від рівня 1990 року, а в 2014 році становив 64,8%. Проте слід зауважити, що табл. 1 складена на основі даних офіційної статистики. Труднощі в процесі порівняння ВВП з 1990 роком виникають з причин неможливості точної оцінки розміру тіньової економіки в Україні. За словами колишнього президента України (2005–2010) і екс-глави Національного банку України (1993–1999) Віктора Ющенка, рівень тінізації економіки сьогодні оцінюється в 67%. Він нагадав, що, коли він очолював Нацбанк, рівень «сірої економіки» в 1999 році був 48%, а через чотири місяці став 32%, тобто його вдалося скоротити на 16 відсоткових пунктів [3].

Небезпідставним є твердження, що в Україні кризові процеси 2013–2014 років можуть інтерпретуватись як поновлення і продовження кризових процесів 2008–2009 років. Хоча криза 2008–2009 років укотре засвідчила хиби української економіки, а відтак – повинна була б стимулювати трансформаційні процеси для створення більш сучасної конкурентної економіки, проте характерним для української економіки, принаймні впродовж останнього десятиріччя, залишається: низькопродуктивність та енергозатратність, слабкодиверсифікованість і неконкурентоспроможність, залежність від монопольних зовнішніх джерел сировини та енергії.

Донині кризові хвилі не спонукали різноманітні українські уряди до необхідних структурних зрушень у вітчизняній економіці. Навіть 2010–2012 роки, впродовж яких мали відбутися головні зміни, радше стали роками подальшого консервування структури національної економіки, посилення адміністрування і корупції, поглиблення втручання держави в економічну діяльність – наслідком чого стало, з одного боку, розчарування суспільства у правильності обраного країною шляху розвитку, з іншого – відновлення депресивних тенденцій в економічному середовищі. Тому й не було вироблено належних механізмів недопущення та протидії загрозам наступних кризових шоків [2].

Лідерами економічного зростання протягом досліджуваного періоду були такі види економічної діяльності, як переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів та транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (табл. 2). Оскільки динаміка ВВП і випуску потягом 2001–2014 років

Таблиця 1. Динаміка ВВП України в 2001-2014 роках

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Баловий внутрішній продукту фактичних цінах, млн. грн.	211175	234138	277355	357544	457325	565018	751106	990819	947042	1120585	1349178	1459096	1522657	1586915
Індекси фізичного обсягу ВВП (реального ВВП), % до поперед- нього року	108,8	105,3	109,5	111,8	103,1	107,6	108,2	102,2	84,9	104,1	105,4	100,2	100,0	93,4
Індекси фізичного обсягу ВВП (реального ВВП), % до 1990 року	47,0	49,5	54,2	60,6	62,5	67,2	72,7	74,3	63,1	65,7	69,3	69,4	69,4	64,8
Індекси фізичного обсягу ВВП (реального ВВП), % до 2000 року	108,8	114,6	125,5	140,3	144,6	155,6	168,3	172,1	146,1	152,1	160,3	160,6	160,6	150,0
Індекси фізичного обсягу ВВП (реального ВВП), % до 2008 року	63,2	66,6	72,9	81,5	84,0	90,4	98,4	100,0	84,9	88,4	93,1	93,1	93,3	87,2

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [1].

Таблиця 2. Темпи зростання випуску товарів та послуг за видами економічної діяльності (індекс фізичного обсягу, % до попереднього року)

Види економічної діяльності	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Випуск товарів та послуг у ринкових цінах	109,4	105,6	111,7	114,5	104,7	107,9	110,2	100,2	80,9	105,2	106,2	100,5	99,3	93,0
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	109,2	101,2	89,4	119,4	100,1	102,4	93,9	116,4	98,0	98,7	119,5	95,8	113,3	102,2
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	103,2	102,3	105,5	104,1	104,5	105,7	102,7	98,1	90,2	102,2	107,0	101,9	100,4	86,3
Переробна промисловість	112,9	108,8	117,9	115,5	103,6	106,5	111,3	96,6	73,7	112,6	107,5	98,0	92,7	90,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря	102,5	101,1	104,6	98,8	102,9	106,8	103,2	97,5	88,8	108,4	105,0	102,0	98,6	93,4
Будівництво	113,0	98,6	126,8	125,8	96,4	111,8	117,1	87,0	62,3	91,3	105,0	96,2	88,5	79,6
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	124,6	107,9	121,4	114,9	99,6	116,7	116,4	100,4	81,3	104,7	104,6	103,5	101,9	87,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	104,1	109,2	111,0	114,5	114,4	108,1	111,7	108,1	87,1	100,5	112,2	97,6	102,1	91,0

Джерело. складено автором на основі даних Державної служби статистики України [7].

Таблиця 3. Розподіл ВВП за окремими видами економічної діяльності, % до ВВП

Види економічної діяльності	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Сільське господарство, лісове господарство	13,9	12,6	10,5	10,4	8,9	7,2	6,3	6,5	6,8	7,4	8,2	7,8	8,7	10,2
Добувна промисловість	4,0	4,3	3,9	3,5	3,9	5,5	4,2	5,4	4,2	5,7	6,4	5,7	5,4	5,0
Переробна промисловість	16,3	16,9	17,5	17,5	18,5	18,7	18,4	15,9	16,6	13,1	11,8	12,2	11,1	12,2
Постачання електроенергії, газу, пари	5,0	4,5	4,1	3,2	3,1	3,0	2,8	2,7	3,1	2,8	3,1	2,9	2,9	2,8
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,5	0,5	0,7	0,6	0,5	0,5
Будівництво	3,8	3,6	4,0	4,4	3,9	4,1	4,5	3,3	3,3	2,6	3,3	3,0	2,8	2,5
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	10,7	10,5	11,4	11,5	12,2	12,1	12,6	13,1	13,6	14,5	15,0	14,4	14,6	14,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9,3	9,4	10,1	9,5	8,3	7,9	7,4	7,0	8,1	7,8	8,0	7,1	7,2	6,4
Інформація та телекомунікації	3,1	3,2	3,3	3,2	3,0	2,9	2,8	2,8	3,2	3,0	2,9	3,0	3,2	3,3
Фінансова та страхова діяльність	2,6	2,8	3,5	4,5	4,5	4,6	5,7	6,9	5,4	5,6	4,4	4,3	4,4	4,4
Операції з нерухомим майном	4,2	4,4	4,2	6,2	4,5	4,5	5,3	5,3	5,5	5,4	5,3	6,0	6,5	6,2
Освіта	4,2	4,6	5,9	4,5	4,6	4,4	4,4	4,4	5,2	5,0	4,6	5,2	5,4	6,4
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,8	3,1	3,3	3,0	3,0	3,0	2,9	2,9	3,6	3,7	3,4	3,6	3,4	4,3

Джерело: складено автором на основі даних Державного служби статистики України [1].

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

мали однакову тенденцію і схожі темпи зростання, частка валової доданої вартості у випуску в економіці України лишається майже без змін, коливаючись від 40,98% в 2004 році до 45,1% в 2013 році, що свідчить про відсутність чітко окресленої тенденції до структурних зрушень в напрямку зростання частки галузей з більшою доданою вартістю. Економіка України залишається високо витратною і матеріаломісткою.

Економічне зростання розглядається макроекономічною науковою як складова частина й одна з найважливіших характеристик економічного розвитку країни. Економічний розвиток – це процес переходу країни від одного стану економіки до іншого, більш досконалого – тобто якісно нового на основі відповідних структурних та інституціональних зрушень. Комплексно це проявляється в якісному вдосконаленні всієї економічної системи.

Економічний розвиток пов'язується з тим, наскільки суб'єкт господарювання і людина задоволені і підвищують рівень комфорності свого положення в цій економічній системі, наскільки вони мають вільний доступ до освіти, до охорони здоров'я, наскільки екологічно небезпечною є ситуація в країні, чи задовольняються інші індикатори, які власне характеризують і можуть характеризувати саме економічний розвиток. Як тільки економіка вступає у фазу сучасного економічного зростання, процес зростання породжує важливі еволюційні зміни в структурі економіки.

Аналіз темпів і чинників зростання економіки покликаний дати відповідь на такі питання: чи призводить економічне зростання до структурних реформ, нового стану економіки; на які потреби використовуються результати зростаючої економіки; якими є перспективні джерела економічного зростання тощо.

Нерівнозначним є внесок окремих галузей у створення ВВП (табл. 3). Незважаючи на відсутність чіткої тенденції в динаміці обсягу продукції сільського господарства, мисливства і лісового господарства (спостерігалися коливання обсягів виробництва), внесок цієї галузі у процес створення ВВП мав виражену спадаючу тенденцію в період до кризи 2008 року – з 13,9% в 2001 році до 6,5% – в 2008 році, знизилася частка доданої вартості, створеної в сільському господарстві, в загальному обсязі ВВП України. Проте тенденція після 2008 року змінилася на протилежну, в результаті в 2014 році внесок галузі у створення ВВП становив 10,2%.

Традиційно для України найбільша частка випуску і найбільша частка доданої вартості припадає на переробну промисловість. Тенденція, яка спостерігалась по цій галузі, була аналогічною – зростання з 16,3% в 2001 році до 18,7% в 2007 році з наступним падінням до 12,2% в 2014 році. Розрив у частках сільського господарства і переробної промисловості за результатами 2014 року становив лише 2 відсоткових пункти, в той час як в докризовому 2007 році вони

відрізнялися майже втричі. Простежується чітка тенденція до падіння частки в структурі ВВП, що створюється в такій галузі, як виробництво та розподілення електроенергії, газу та води – з 5,0% в 2001 році до 2,8% в 2013 році, а також будівництві – з 3,8 до 2,3%, відповідно.

Незначна, але впевнено позитивна тенденція спостерігається в динаміці частки торгівлі – вона зросла з –10,7% в 2001 році до 14,7% в 2014 році, фінанси та страхова діяльність – 2,6% і 4,4% та операції з нерухомим майном – 4,2 і 6,2. Дуже низькою – близько 3% і практично без змін залишається частка інформації та телекомуникації.

Висновки

У результаті проведенного дослідження виявлено, що кардинальних структурних змін в економіці України протягом 2001–2014 років не відбулося.

1. Економіка України залишається високо витратною та матеріаломісткою. Частка валової доданої вартості у випуску лишається майже без змін, коливаючись від 40,98% в 2004 році до 45,1% в 2013 році, що свідчить про відсутність чітко окресленої тенденції до структурних зрушень в напрямку зростання частки галузей з більшою доданою вартістю.

2. Позитивні тенденції в розвитку національної економіки, в 2001–2007 роках знівелювані кризами 2008–2009 та 2013–2014 років.

3. Чітка тенденція до зменшення внеску сільського господарства в створення ВВП, яка простежувалася з 2001 до 2008 року змінила свою спрямованість на протилежну. Значно скоротився (до 2 відсоткових пунктів) розрив між часткою ВВП, створеного в переробній промисловості і сільському господарстві.

4. Прийнятні для розвинутих економік темпи економічного зростання є недостатніми для України, оскільки дуже низькою є база відліку.

5. В 2010 році відбулася зміна лідера за часткою у структурі ВВП. Якщо до цього періоду беззаперечним лідером була переробна промисловість, то з 2010 року першість віддана торгівлі.

6. В Україні відсутня науково обґрунтована економічна політика, спрямована на стимулювання економічного зростання і трансформаційних процесів у національній економіці.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Юрчишин В. Україна: від кризи до кризи. // Режим доступу: www.razumkov.org.ua/upload/1410787033_file.pdf
3. Ющенко розповів, де взяти гроші для держбюджету // Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/382604/yushhenko-rozopoviv-de-vzyaty-groshej-dlya-derzhbyudzhetu>